

ISSN 2616-678X

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

BULLETIN

of the L.N. Gumilyov
Eurasian National University

ФИЛОЛОГИЯ сериясы

Серия **ФИЛОЛОГИЯ**

PHILOLOGY Series

№2 (123) / 2018

1995 жылдан бастап шығады

Издается с 1995 года

Founded in 1995

Жылына 4 рет шығады

Выходит 4 раза в год

Published 4 times a year

Астана, 2018

Astana, 2018

Бас редакторы **Дихан Қамзабекұлы**
филология ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары **Шолпан Жарқынбекова**
филология ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)

Редакция алқасы

Аскер оғлы Рамиз	ф.ғ.д., проф. (Әзербайжан)
Ақматалиев Абдылдажан	ф.ғ.д., проф. (Қырғызстан)
Бахтикиреева Улданай	ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Беженару Людмила	ф.ғ.д. проф. (Румыния)
Бейсембаева Жанаргүл	ф.ғ.к., (Қазақстан)
Біжкенова Айгүл	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жақыпов Жантас	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Журавлева Евгения	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жаң Динжиң	PhD, проф. (Қытай)
Ескеева Мағрипа	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Ержласун Гүлжанат	PhD, ассос. проф. (Түркия)
Қасқабасов Сейіт	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Негимов Серік	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нұрғали Қадиша	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нуриева Фануза	ф.ғ.д., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	ф.ғ.д., проф. (Германия)
Рахманов Носимхан	ф.ғ.д., проф. (Өзбекстан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (АҚШ)
Сәтенова Серікгүл	ф.ғ.д. проф. (Қазақстан)
Султанов Казбек	ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Тәжібаева Сәуле	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Хисамитдинова Фирдаус	ф.ғ.д., проф. (РФ, Башқұртстан)
Чернявская Валерия	ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Шәріп Амантай	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Шәріпова Гүлбану	ф.ғ.к., қауымд. проф. (Қазақстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Түркия)
Янковский Генрих	PhD, проф. (Польша)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Сатпаев к-сі, 2, 408 б.

Тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31413)

E-mail: vest_phil@enu.kz

Жауапты редактор, компьютерде беттеген Құрманғалиев Ілияс

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. ФИЛОЛОГИЯ сериясы

Меншіктенуші: ҚР БжҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК

ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде 27.03.2018 ж. №16996-Ж тіркеу куәлігімен тіркелген.

Мерзімділігі: жылына 4 рет.

Тиражы: 35 дана

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 12/1, тел.: (7172)709-500 (ішкі 31413)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Editor-in-Chief **Dihan Kamzabekuly**
Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief **Zharkynbekova Sholpan**
Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial board

Asker ogly Ramiz	Doctor of philology, Prof. (Azerbaijan)
Akmataliyev Abdildajan	Doctor of philology, Prof. (Kyrgyzstan)
Bakhtikireeva Uldanai	Doctor of philology, Prof (Russia)
Beisembayeva Zhanargul	Can. of philology, (Kazakhstan)
Bezhenaru Lyudmila	Doctor of philology, Prof (Romania)
Bizhkenova Aigul	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Chernyavskaya Valeriya	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Erzhiasun Güljanat	PhD, assos. Prof (Turkey)
Yeskeyeva Magripa	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Henryk Jankowski	PhD, Prof. (Poland)
Kaskabassov Seit	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Khisamitdinova Firdaus	Doctor of philology, Prof. (RF, Bashkortostan)
Metin Ekiji	PhD, Prof. (Turkey)
Negimov Serik	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurgali Kadisha	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurieva Fanuza	Doctor of philology, Prof. (RF, Tatarstan)
Reichl Karl	Doctor of philology, Prof. (Germany)
Rakhmanov Nasimhon	Doctor of philology, Prof. (Uzbekistan)
Rivers William Patrick	PhD, Prof. (USA)
Satenova Serikkul	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Sultanov Kazbek	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Sharip Amantay	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Sharipova Gulbanu	Can. of philology, assos. Prof. (Kazakhstan)
Tazhybayeva Saule	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhakypov Zhantas	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhang Dingjing	PhD, Prof. (China)
Zhuravleva Yevgeniya	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial address: 2, Satpayev str., of.408, Astana, Kazakhstan, 010008
Tel.: (7172) 709-500 (ext. 31413)
E-mail: vest_phil@enu.kz

Executive editor, computer layout: Ilyas Kurmangalyev

Bulletin of the L.N.Gumilyov Eurasian National University PHILOLOGY Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan

Registered by Ministry of Information and Communication of the Republic of Kazakhstan. Registration certificate No 16996-Ж from 27.03.2018

Periodicity: 4 times a year Circulation: 35 copies

Address of printing house: 12/1 Kazhimukan str., Astana, Kazakhstan 010008; tel.: (7172) 709-500 (ext.31413)

© L.N.Gumilyov Eurasian National University

Главный редактор **Дихан Камзабекулы**
доктор филологических наук, проф. (Казахстан)

Зам. главного редактора **Шолпан Жаркынбекова**
доктор филологических наук, проф. (Казахстан)

Редакционная коллегия

Аскероглы Рамиз	д.ф.н., проф. (Азербайджан)
Акматалиев Абдылдажан	д.ф.н., проф. (Киргизстан)
Бахтикиреева Улданай	д.ф.н., проф. (Россия)
Беженару Людмила	д.ф.н., проф. (Румыния)
Бейсембаева Жанаргуль	к.ф.н., (Казахстан)
Бижкенова Айгуль	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жакыпов Жантас	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жан Динжин	PhD, проф. (Китай)
Журавлева Евгения	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ескеева Магрипа	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ержласун Гульжанат	PhD, ассос. проф. (Турция)
Каскабасов Сейит	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Негимов Серик	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нургали Кадиша	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нуриева Фануза	д.ф.н., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	д.ф.н., проф. (Германия)
Рахманов Насимхон	д.ф.н., проф. (Узбекистан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (США)
Сатенова Серикгуль	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Султанов Казбек	д.ф.н., проф. (Россия)
Тажибаева Сауле	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Хисамитдинова Фирдаус	д.ф.н., проф. (РФ, Башкортостан)
Чернявская Валерия	д.ф.н., проф. (Россия)
Шарип Амантай	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Шарипова Гульбану	к.ф.н., ассос. проф. (Казахстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Турция)
Янковский Хенрих	PhD, проф. (Польша)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, каб. 408
Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31413)
E-mail: vest_phil@enu.kz

Ответственный редактор, компьютерная верстка Ильяс Курмангалиев

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия ФИЛОЛОГИЯ
Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций РК под номером №16996-Ж от 27.03.2018г.
Периодичность: 4 раза в год
Тираж: 35 экземпляров
Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажимукана, 12/1, тел.: (7172)709-500 (вн.31413)

Мазмұны

<i>Абасилов А.М.</i> Жаңа қазақ әліпбиі: әлеуметтік лингвистикалық мәселелері, оларды шешу жолдары	8
<i>Абдуов М.И., Абдуова Н.М.</i> «Қозы Көрпеш - Баян сұлу» жырының діни мотивтері ..	15
<i>Абдразакова А.А., Ахметова Б.Б., Қасқатаева Ж.А., Бакенова А.М.</i> Сан компонентті кейбір киелі ұғымдардың қалыптасу тарихынан	21
<i>Аймұхамбет Ж.Ә.</i> Мифтік кеңістіктегі <i>адамзат</i> пен <i>пері-зат</i> байланысы және оның көркем әдебиетте бейнеленуі	30
<i>Амангазиева М.К.</i> Л.З. Будаговтың «Түрік-татар сөздерінің салыстырмалы сөздігінің» қазақ лексикографиясындағы орны	38
<i>Аубакирова Г.Т., Володина Е.О., Калиева С.Н.</i> Кәсіби-бағытталған шетел тілін үйренудің тұлғалық-бағытталған тәсілі	44
<i>Байбек А.К.</i> Үкілі Ыбырай – сан қырлы дарын иесі	51
<i>Байбеков С.Н., Шормакова С.М., Аязбекова Э.М.</i> Ұлы Дала көне есептері және оның Бөлтірік шешен шығармашылығындағы көрінісі	63
<i>Гауриева Г.М., Жумабекова Ә.А.</i> Студенттердің тілдік компетенциясын қалыптастыруда аутенттік мәтіндерді қолдану	74
<i>Ерғалиева Райхан</i> Қазіргі заманғы қоғамдағы ұлттық мәдени мұраның проблемалары	76
<i>Жұманбекова Н.З., Кабдушева А.Б.</i> Студенттерде шетелдік құзыреттілікті қалыптастыру	81
<i>Искакова Н.С., Ислам А.</i> Заманауи лингвистикадағы бағалау теориясының дамуы	86
<i>Құзбакова Г.Ж.</i> Қазақ әдет-ғұрыптық ән ырғақтылығындағы сөз просодикасы	96
<i>Қыдырмолдина М., Нуржанова Ж.</i> Ағылшын тілін үйрену мен оқытудың маңыздылығы	105
<i>Лазухина Л.В., Әбдіғалиева Т.А.</i> У. Шекспирдің «Отелло» пьесасындағы одағайлардың қазақ тіліне аударылуына талдау	109
<i>Нұрдәулетова Б.И.</i> Жыраулар поэзиясы мәтінінің коммуникативтік ерекшелігі	116
<i>Нұржанова Ж.Д., Дадехан Ж.Б.</i> Интернет көмегімен ағылшын және қазақ тілінің сөздік қорын оқыту әдістемесі	123
<i>Нұржаубек А.</i> Қазіргі әлемдік және отандық лингвистикадағы фрейм туралы ізденістер	129
<i>Оспанова А.К., Турдығылова А.К., Бакенова А.М.</i> Шетел тілі мұғалімдерінің рефлексивті қабілеттіліктерін дамуы	139
<i>Тұрысбек Р.</i> Ұлттық тіл табиғаты: әліпби мәні мен эволюциясы (<i>Латын графикасына негізделген қазақ тілі әліпбиінің тарихы мен даму үрдістері туралы</i>)	146
<i>Рысбаева Г.Қ., Исаева Ж.Т., Тұңғышбаева Ғ.Ж.</i> Ғаламның тілдік «культ» концептісі	155
<i>Сәрсекенова Қ.Қ., Меліс А.М., Тойбекова С.Р.</i> Филология мамандығы бойынша білім алушыларды компьютерлік технология бағытында оқыту	166
<i>Шаймерденова Н.Ғ.</i> Қазақстандағы татарлардың тарихы, тілі, мәдениеті	173
<i>Жазбадереқ.</i> Гуманитарлық ғылымдарға саясимәдениет әлемінде заманауи зерттеу	185
<i>Рәсімдеу үлгісі</i>	188

Contents

<i>Abasilov A.M.</i> New Kazakh Alphabet: Sociolinguistic Problems and Their Solutions	8
<i>Abduov M.I. , Abduova N.M.</i> Religious Motifs in “Kozy Korpesh – Bayan Sulu” Poem	15
<i>Abdrzakova A.A., Akhmetova B.B., Kaskatayeva Zh.A., Bakenova A.M.</i> From History of Development of Some Sacral Concepts with Numerical Component	21
<i>Aimukhambet Zh.A.</i> The interdependence of humanity with the fairy in the mythical space and its reflection in the artistic literature	30
<i>Amangazyieva M.K.</i> L.Z.Budagov’s «Comparative Dictionary of Turkish-Tatar Words» in Kazakh Lexicography	38
<i>Aubakirova G.T., Volodina E.O., Kalieva S.N.</i> Personally-Oriented Approach in Teaching Professionally-Oriented Foreign Language	44
<i>Baibek A.K.</i> Ykili Ybray – Versatile Master of Transformations	51
<i>Baybekov S.N., Shormakova S.M., Ayazbekova I.M.</i> Ancient Tasks of the Great Steppe and Their Place in Boltirik Sheshen’s Work	63
<i>Gauriyeva G.M., Zhumabekova A.A.</i> Use of Authentic Texts for Formation of Students’ Linguistic Competence	74
<i>Yergaliyeva Rakhan</i> The Problem of National Cultural Heritage in Modern Society	76
<i>Zhumanbekova N.Z., Kabdusheva A.B.</i> Formation of Foreign Competencies in Students	81
<i>Iskakova N.S., Islam A.</i> Development of Evolution Theory in Modern Linguistics	86
<i>Kuzbakova G.Zh.</i> Prosody of the Word in Kazakh Ritual Song Rhythmics	96
<i>Kydyrmoldina M.S. , Nurzhanova Zh.D.</i> The Importance of Learning and Teaching English Language	105
<i>Lazukhina L.V., Abdygalieva T.A.</i> Analysis of the translations of U. Shakespeare’s «Othello» plays in the Kazakh language	109
<i>Nurdauletova B.I.</i> Communicative Peculiarities of the Bard Texts	116
<i>Nurzhanova Zh.D, Dadekhan Zh.B.</i> Teaching English and Kazakh vocabulary by means of the Internet	123
<i>Nurzhaubek A.</i> Frame Research in the Modern World and Domestic Linguistics	129
<i>Ospanova A.K., Turdygylova G.D., Bakenova A.M.</i> Development of Reflexive Abilities of Foreign Languages Teacher	139
<i>Turysbek R.</i> Kazakh Inscription is Spirituality (About the history and trends of the Kazakh language based on Latin graphics)	146
<i>Rysbayeva G.K., Issayeva Zh.T., Tungushbayeva G.Zh.</i> Concept of “Cult” in Linguistic Picture of the World	155
<i>Sarekenova K.K., Melis A.M. Toybekova S.R.</i> Training Graduates of Philology Specialty in the Field of Computer Technology	166
<i>Shaymerdinova N.G.</i> The History, Language and Culture of Tatars in Kazakhstan	173
Chronicle. Modern research on humanitarian sciences in the polycultural peace	185
Template	188

Содержание

<i>Абасилов А.М.</i> Новый казахский алфавит: социолингвистические проблемы, пути их решений	8
<i>Абдуов М.И., Абдуова Н.М.</i> Религиозный мотивы в лиро-эпическом произведений «Козы Корпеш – Баян сулу»	15
<i>Абдразакова А.А., Ахметова Б.Б., Каскатаева Ж.А., Бакенова А.М.</i> Из история развития некоторых сакральных понятий с компонентами числительных	21
<i>Аймухамбет Ж.А.</i> Взаимосвязь человечества с феи в мифическом пространстве и его отражение в художественной литературе	30
<i>Амангазиева М.К.</i> Роль «Сравнительного словаря турецко-татарских наречий» Л.З. Будагова в казахской лексикографии	38
<i>Аубакирова Г.Т., Володина Е.О., Калиева С.Н.</i> Личностно-ориентированный подход в обучении профессионально-ориентированному иностранному языку	44
<i>Байбек А.К.</i> Үкілі Ыбырай – многоликий мастер перевоплощений	51
<i>Байбеков С.Н., Шормакова С.М., Аязбекова Э.М.</i> Древние задачи Великой Степи и их место в творчестве Болтирик шешена	63
<i>Гауриева Г.М., Жумабекова А.А.</i> Использование аутентичных текстов при формировании языковой компетенции студентов	70
<i>Ергалиева Р.А.</i> Проблемы национального культурного наследия в современном социуме	76
<i>Жуманбекова Н.З., Кабдушева А.Б.</i> Формирование иноязычных компетенций у студентов	81
<i>Искакова Н.С., Ислам А.</i> Развитие теории оценки в современной лингвистике	86
<i>Құзбақова Г.Ж.</i> Просодика слова в казахской обрядовой песенной ритмике	96
<i>Қыдырмолдина М., Нуржанова Ж.</i> Важность обучения и преподавания английского языка	105
<i>Лазухина Л.В., Абдигалиева Т.А.</i> Анализ перевода на казахский язык междометий пьесы У. Шекспира «Отелло»	109
<i>Нурдаулетова Б.И.</i> Коммуникативные особенности текстов жырау	116
<i>Нуржанова Ж.Д., Дадехан Ж.Б.</i> Приемы изучение английской и казахской лексики с помощью интернет	123
<i>Нуржаубек А.</i> Фреймовый подход в современной отечественной и мировой лингвистике	129
<i>Оспанова А.К., Турдыгылова А.К., Бакенова А.М.</i> Развитие рефлексивных умений учителей иностранных языков	139
<i>Турысбек Р.</i> Природа национального языка: сущность и эволюция алфавита (<i>Об истории и тенденциях казахского языка на основе латинской графики</i>)	146
<i>Рысбаева Г.К., Исаева Ж.Т., Тунгышбаева Г.Ж.</i> Концепт «Культ» в языковой картине мира	155
<i>Саркенова К.К., Мелс А.М., Тойбекова С.Р.</i> Обучение выпускников филологических специальностей в области компьютерных технологий	166
<i>Шаймерденова Н.Г.</i> История, язык, культура татар в Казахстане	173
<i>Хроника.</i> Современные исследования по гуманитарным наукам в поликультурном мире ...	185
Образец оформления статьи	188

Сведения об авторах:

Оспанова А.К. - магистр педагогических наук, старший преподаватель кафедры английского языка и лингводидактики КарГУ имени Е.А.Букетова, Караганда, Казахстан.

Турдыгулова Г. Д. - магистр педагогических наук, старший преподаватель кафедры английского языка и лингводидактики КарГУ имени Е.А.Букетова, Караганда, Казахстан.

Бакенова А.М. - магистр педагогических наук, старший преподаватель кафедры английского языка и лингводидактики КарГУ имени Е.А.Букетова, Караганда, Казахстан.

Osipanova A.K. - Master of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of English Language and Linguodidactics of the Karaganda State University named after EA Buketov, Karaganda, Kazakhstan.

Turdygulova G.D. - master of pedagogical sciences, senior lecturer of the English language and linguodidactics chair of the Karaganda State University named after EA Buketov, Karaganda, Kazakhstan.

Bakenova A. M. - master of pedagogical sciences, senior lecturer of the English language and linguodidactics chair of the Karaganda State University named after EA Buketov, Karaganda, Kazakhstan.

XFTAP 16. 01. 09

Р. Тұрысбек

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

Ұлттық тіл табиғаты: әліпби мәні мен эволюциясы

(Латын графикасына негізделген қазақ тілі әліпбиінің тарихы мен даму үрдістері туралы)

Аңдатпа. Қазақ тілін латын жазуына көшіру қоғамда қолдаумен қатар қызу талқылау, әркім көзқарас, алуан пікірталастар тудырды. Жұмыс тобы, мамандар бақылау-пысықтау, талдау мен талқылаулар жасады. Кемшіліктер де байқалды. Негізсіз әріп, кірме дыбыстар мен ноқаттар көбейді. Артық таңба, апостроф, диграф төңірегінде де пікірталастар өріс алды. Оқып-жазу, үйрену мен үйрету, танып-түсіну қиындық туғызды. Осының негізінде жұмыс тобы, біліми-ғылыми сала өкілдері, IT мамандары мен сарапшылар жұмыла еңбек етті. Нәтижесінде, ҚР Призентінің «Қазақ тілі әліпбиін кириллицадан латын графикасына көшіру туралы» Жарлығына (26. 10. 2017) өзгеріс енгізіліп, жаңа редакциясы қалың көпшілікке ұсынылды (19. 2. 2017).

Алайда, Әліпби мәселесі, «бір таңба-бір дыбыс» жүйесі оп-оңай жүзеге аса салмайды. Жазу-сызуға, оқып-үйрену мен үйрету ісіне кедергі келтіріп, қиындық туғызатын тұстар соңғы нұсқаға қатысты Жарлық пен өзгерістен де көрініс берді (19. 2. 2018). Әлемдік тәжірибе мен тіл заңдылығын ескеру қажеттілігі айқын аңғарылды.

Түйін сөздер: Латын графикасы, тіл, әлемдік тәжірибе, үйрену, салыстыру, ұлттық руханият.

Кіріспе. Ұлттық тіл – халық қазынасы, ел мерейі. Ел тарихының арғы арналарынан бүгінге жеткен асыл мұрасы, ақыл - парасат мәйегі, ой өрімі, сөз сарасы. Ұлт тарихының арғы-бергі кезеңдеріне қарасақ, даму үрдістеріне мән берсек, әсіресе руханият әлемінде – көне түркі тілі, араб, латын, кирилица сынды жазу үлгілері орын алып, жүзеге асқаны анық.

Осы реттен келгенде, ұлттық кодтың басты белгісі, руханияттың асыл өзегі – әліпби екені айқын аңғарылады. Ол – ұлттық таңбадан, дыбыстар жүйесінен, ой мен сөз үйлесімінен, жазудан терең танылады.

Ақиқатында, жазу – адамзаттың құндылықтар қатарына жатады. Өркениет өзегі, жаңару мен жаңғырудың да көрінісі болып табылады.

Тегінде, жазу жүйесі – әріптер жиынтығы ғана емес. Ол – тіл заңдылығының көрінісі, ол – таңба, емле, дыбыстар жүйесін құрайды.

Ол – үндестік заңының үйлесімді сипаты, ол-лексикалық қор жиынтығы.

Жазу – әліпби, қолтаңба, орфография.

Жазу – жан - жүректің айнасы, көңіл толқындарының сәулелі сәттері, көзқарас пен қолтаңба көрінісі, сөз жүйесі, ой өрімі.

Зерттелу тарихы. Еске түсірсек, қазақ жазуы, яғни ұлттық әліпби тарихын арғы арналардан алатыны, тамыры тереңде екенін аңғарар едік. Көне түркілердің руникалық жазуы – Орхон ескерткіштерінен көрініс берді. Еуразия құрылығында - түркі тілі ұлтара-лық қатнас құралы қызметін атқарды (Ү-ХҮ ғ.ғ.). Араб әліпбиінің қолданыс аясы бірнеше ғасырды қамтыды (X-XX ғ.ғ.). Бұдан байқалатыны, анығында: « Жазу адам ой-пікірінің қағаз бетіне түсірілген сөз, әріп таңбалар жүйесі» [1, 246].

Зерттелу нысандары. Осы орайда, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық уни-верситетінің «Жазу тарихы» мұражайына (2003) бас сұғып, төңірекке жіті көз жіберсек, түбі бір түркі жұрты қолданған – 16 жазу үлгісін аңғарар едік (мысалы, Арамей, Байырғы түркі, Брахми, Соғды, Ұйғыр, Манихей, Қидан, Қытай, Сириялық әліпби, Армян, Моңғол, Тод, Төте жазу (А.Байтұрсынұлы үлгісі), Латын, Кирилл). Әрбірінің белгі, ерекшеліктері танылып, жазу-сызу өнерінің даму жолынан түркілік мәдениет, әліпби мәні, ұнамды үлгі, үрдістері кеңінен көрініс береді. Бұған қарап, ақын айтқандай: «...Тарих қызықтырады, та-рих беттері қызығушылық тудырады» (О. Сүлейменов) дегенге сенгің келеді.

Бұған да негіз жоқ емес. Дат ғалымы В. Л. Томсен (1842-1927) Дания корольдік Ғылым академиясының мәжілісінде әлемді дүр сілкіндіріп, барша жұртты таңғалдырған мәлімдеме жасаған-ды (1893 жыл, 25 қараша). Нәтижесінде, белгілі ғалым Орхон мен Енисей өзендері бойынан табылған ескерткіштердегі құпия жазуды оқудың кілтін тапты. Әрі аталған ескерткіштер түркі халықтарының тілінде жазылғанын, анықтағанындай - «Тәңір», «Түрк» деген сөздердің болғанын дәлелді дәлдіктермен тиянақтап, ғылыми тұрғы-дан баяндағаны баршамызды мадақ сезімге бөлейді.

Қазіргі кезеңде, атап айтқанда тіл тарихы, оның арасында Алтаистика мен түркіта-нудың арғы-бергі тұстары, қолданыс аясы, даму үрдістері зерттеу жүйесіне айналды (қа-раңыз: Ж. Түймебаев, Г. Сағидолла. Алтаистиканың тарихи-лингвистикалық негізі (2015); Ж. Түймебаев, М. Ескеева. Түркітанудың тарихи-лингвистикалық негіздері (2015) т.с.с.).

Талқылануы мен зерделенуі. Асылы, қазақ жазуы тарихына назар аударған тұста, сөз жоқ «Қазақ білімпаздарының тұңғыш сіезі» (Орынбор, 1924, 12-18 маусым) және I–Дүниежүзілік түркология құрылтайының маңызы зор болды (Баку, 1926, 26 ақпан–6 наурыз). Өйткені, бұл кезең, уақыттарда (XX ғ.б. алғашқы онкүндіктері) елдік мүдде алға шығып, тарих маңызы артып, құндылықтар қайнарының құрамдас бөлігі – тіл мұраты, табиғаты мен тағдыры қалың көптің жан-жүрегін қозғап, көңіл төріне еркін еніп, басты назарында тұрған-ды. Әліпби мәселесі, жазу жүйесі мен заңдылығы, оған қойылар талап пен талғам, таңдау негізі мен құқығы – қоғамның күретамырына айналған-ды. «Бір әріп - бір дыбыс» жүйесі, табиғаты мен тағылымы, оқып-үйрену һәм үйрету ісі күн тәртібіне өткір қойыл-ды. Осы төңіректегі жарыссөз, ойлар мен толғаныстар, пікірталас пен сұхбаттар өрісі де негізсіз емес еді. Өйткені, тіл – ұлттың жүрегі, елдіктің мерейі, тарихтың айнасы, ой-сөз жүйесінің қайнары, көркемдік кеңістігінің сырлы шежіресі болатын-ды.

XX ғасырдың басында Қазақ АССР-нің астанасы – Орынбор қаласында өткен Қазақ білімпаздарының сіезді материалдарына назар аударар болсақ, қоғамдық ортада, мәдени-рухани өмірде айрықша маңызды құбылыс болғанын аңғарар едік. Әліпби мәселесі, жазу мұраты мен ережесі кең түрде сөз етілді.

1925 жылы жеке кітап болып басылған сіез материалдарын баспаға дайындап, қа-лық көпшілікке қайта ұсынған ф.ғ.д, профессор Ш. Құрманбайұлы былай деп жазады:

«... Съезде жазу ережелері, әліпби мен қазақша пән сөздер мәселесі, ауыз әдебиетін жию шаралары, ғылыми және оқытуға арналған кітаптарды шығару, бастауыш мектептің бағдарламаларын дайындау мәселелері қаралды...

... Бұл съезде, әсіресе тіл мәселесіне айрықша көңіл бөлінген. Съездің күн тәртібіндегі негізгі алты мәселенің үшеуін, яғни тең жартысын тікелей тіл мәселелері құрайды...

... Сондай-ақ, кітаптың қалған бөлігінде де тілді оқыту, сауытты жазу сияқты тілге қатысты ойлар мен тұжырымдар аз кездеспейді» [2, 4].

«Қазақ білімпаздарының құрылтайы» материалдарына ден қойсақ, онда бірнеше мәселелердің басым бағыт алғанын аңғарар едік (Мысалы: жазу ережелері, әліпби мәселесі, қазақша пән сөздер, ауыз әдебиетін жию шаралары, оқу, ғылым кітаптарын көбейту шаралары, бастауыш мектептердің бағдарламасы т.с.с.). Бастысы, ұлттық тіл мұраты, бағыты, тарихы сөз етілді.

Осы мәселелер төңірегіндегі, атап айтқанда жазу ережелері, пән сөздері бойынша Е. Омаров, әліпби тақырыбы туралы А. Байтұрсынов, ауыз әдебиетін жинау жөнінде Х. Досмағамбетұлы, ал қосымша баяндаманы Н.Төреқұлов жасайды. Оқыту, білім мектептерін көбейту тақырыбында М. Мырзақұлы арнайы баяндама жасады. Аталған мәселе, тақырыптар төңірегінде пікірталас, ұсыныстар айтылып, арнайы шешім қабылданады.

Сондай-ақ, әліпби тақырыбы, А. Байтұрсынов жобасы, Н. Төреқұлов ұсынысы, латын жазуы хақында кең көлемде пікірталас болады. Түркі тілдес халықтар арасындағы әліпби мәселесі, артық-кем тұстары, ереже мен емле, дыбыс жүйесіне, үйрену мен үйретуге қатысты жағдаяттар да қозғалады.

Еске түсірсек, А. Байтұрсынов әліпби түзу деген түрік жұртында көптен келе жатқан мәселе екенін әр қырынан ашып, кеңінен сөз етеді. Талдау мен салыстырулар жасалып, өзіндік өзгешеліктеріне тоқталады. Кезекті тұста, жақсы әліпбиге тән белгі - ерекшеліктерді, қасиеттерді төмендегіше атайды: «...Жақсы әліпби тілге шақ болу керек. Өлшенбей тігілген о жер бұ жер бойға жуыспай, қолбырап, солбырап тұрған кең киім сияқты артық әріптері көп әліпби де қолайсыз; Бойыңды қысып, тәніңді құрыстырып - тырыстырып тұрған тар киім сияқты әрпі кем әліпби де қолайсыз болады.

Жақсы әліпби жазуға жеңіл болуға тиіс. Әліпбидің әріп сүгіреттері қиын болса, мүшелері көп болса, жазуды ұзақтатып, уақытты көп алады.

Әліпбидің жақсысы баспа ісіне қолайлы болуы тиіс, әріні тізгенде оңай тізілетін, басқанда орынды аз алатын әліпби баспа сөзді арзандаатады.

Жақсы әліпби үйретуге де қолайлы болуы тиіс. Әрпі сара жазуға оңай, баспасы мен жазбасының суреті жақын әліпби үйретуге жеңіл болады» [2,74]. Бұдан басқа, анығында: «...Қазақ тілінің дыбыстары анықталып ашылған, ол дыбыстарға әріп айналған. Әліпби деген осы болады...Баспа Һәм жазба түрі жағынан – түрік әліпбиін басым бағыттары байқалады... түрік әліпбиін түзеу жұмысы даралаумен бітеді...

Латын әліпбиіне қызыға қоятын ешнәрсе жоқ, латын әрпі ескірген, өлген зат, оны қайтадын тірілтіп аламыз деу адасқандық болады» - дегенді анық-қанық айтады (сонда).

Нәтижесінде, Араб жазуы 1924 жылға дейін қолданылды. Ал, 1924-1929 жылдар аралығында А. Байтұрсынұлы 24 әріптен тұратын – «жәдид», яғни жаңа әліпби түзді. Қолданысқа енді. Әлі де оқып-жазып, пайдаланатындар бар. Мұрағат, мұражай қорларында көптеп кездеседі.

Н.Төреқұлов көзқарасы бойынша, латын әрпі түрікшеге қарағанда артықшылығы, жеңілділігі бары аталады. Бұдан басқа, оқып-үйренуге, жазуға жеңіл, әрі баспа жүзінде де арзанға түсетіні атап көрсетіледі. Әсіресе, атап өтерлігі: «...Латын әрпі жазуға да түрікшеден жеңілірек... Латын әрпінің тағы бір қолайлы жағы – оның жазу машинасына керектігі... бәрін салыстырғанда латын әрпін алсақ, әрі оқуға, жазуға жеңілдігі, әрі жұмысының оңайлығы көрініп тұр...Латын әрпін алу керек...латын жазуын қабылдауы керек...Латын жазуы бізге әрі жеңіл, әрі арзанға түседі», - деп жазу табиғатын, қолданыс аясын, құндылық қырларын көрсетеді. Оқып-жазуға қолайлылығын, басым бағыттарын, маңызын кең ашады [2, 83-84].

Өз кезегінде М. Дулатов латын әрпі мен түрік қарпінің айырмасы барына назар аударады. Түрік әліпбиінде бас әріптер жоқ болса, латыншада бары атап көрсетіледі. Түйінді тұста: «...Латын мәселесін көтеру бізге әлі ерте. Онан да күшімізге тимейтін, қолымыздан келетін түрік әріптерін жеңілдетіп қолдана беруіміз керек», - дегенге ден қояды. Сондай-ақ, «Жазу тәртібі» деген мақаласында: «...Жазуды тәртіпке салу деген оңай емес... Жазуды тәртібіне салу деген әрбір дыбыстың өзіне арнаған әріп бар. Ол әріптерменен не айтылса, соны жазуға, не жазылса, соны оқуға болады. Бір түрлі жазылған сөзді бұрынғыдай неше түрлі қылып оқуға болмайды» [3, 223-224]. Нәтижесінде, А.Байтұрсыновтың жазу тәртібінің маңызды тұстары, қонымды қырлары барын айтып, ұнататынын ашық жеткізеді.

Сондай-ақ, Алаш ардақтыларының бірі - Ж. Аймауытұлы «Емлені өзгертуге жоба», «Жазу таңбаларымызды азайту туралы жоба», «Жазу мәселесі туралы соңғы сөз», «Ана тілін қалай оқыту керек?», «Пән сөздері қалай табылады?», «Хат таныту әдістері», «Қазақ тілін іске асыру қамы», - деген мақалаларында ұлттық жазу, тіл мұраты, сонымен бірге әріп, емле, дыбыс төңірегіндегі өзекті мәселелерді кеңінен қозғайды. Бұл бағыттағы кейбір ойлары мен толғаныстары төмендегіше беріледі: «... Негұрлым жазу оңайласа, соғұрлым халық мәдениетке тез жуықтайды; бұл күнгі ғылымның бағыты білім беру жолын мүмкін болғанда қысқарту; аз уақытта көп мағлұмат үйрету; оқушының күшіне тигізбей, өте зеректігін тілемей, жұмысын өнімді ету» (« Емле өзгертуге жоба»).

«... Хат танытудың бір қиындығы жазу таңбаларымыздың көптігінен. Қазақтың ана тілінде дыбыс аз (24) болса да, жазуға келгенде көбейіп кетеді. Хат тану қашан оңайланбақ? - Әрине, дыбыс басына бір-ақ таңба болғанда. Біздің түпкі мақсатымыз - дыбыс басына бір таңба беру. Соған жетуге талпыну керек» («Жазу таңбаларымызды азайту туралы жоба»).

«Сөз туралы қиналмай, тілді өз ағымына жіберейік. Ұнамды сөз алынып отырар да, ұнамсыз шығып қала берер.

Кіріп қалған жат сөздерден қашпайық. Орынсыз тілге зорлық қылмайық.

Сөзді пән мамандары, кітап жазушылар шығарсын.

Сөзді таба алмайтын шәлдірік адамдар кітап жазбасын. Оқу кітаптарын педагогтер жазу тиіс. Оқыту жолын білмеген адамның кітабы ұғымды болмайды. Педагогтің қаламға шебері жазу керек.

Жаңадан сөз қосушылар тапқан сөздерін кітабына айрықша жазып отырсын

Кітап жазушылар екі-үш жыл өткенде, тіл туралы кеңесіп, табылған тілдерді қорытып отырсын.

...Қолайсыз алынған сөздер туралы баспа сөз бетінде сын жазылып, жобалар ұсынылсын.

Білім кеңесі (яки орнындағы мекеме) істей алса, жаңа шыққан сөздерді жинастырып, лұғат кітап бастырып отырсын.

Міне, осы жолмен ғана тіл мәселесін оңай шешуге болады деп ойлаймын» («Пән сөздері қалай табылады?»).

«Алғашқы жылғы тіл оқыту жұмысының басты түрлері мынау болу керек:

- оқи, сөйлей білуге жаттықтыру;

- жазуға, жазу сөзіне жаттықтыру;

- қатасыз жаздырып (емле) үйрету...» («Хат таныту әдістері»).

«...Менің негізім: көбінесе іске қолайлы (практика), жеңілдік, қала берсе, естілу. Дұрысында, емлені іске қолайлы болу жағынан ғана қарау керек. ..Білім өскен сайын, ой өседі; оймен бірге тіл өседі. Бірақ тіл шұбалаң, мылжың болмайды, шынығады, шымырланады. Аз сөз, көп мағына – міне, білімнің тілегі. Тіл өскен сайын, дыбыс көбейеді...Аз әріп, көп дыбыс-міне, жақсы хаттың шарты. ...Тіл – жанды зат: өркендейді, дамиды» («Жазу мәселесі туралы соңғы сөз») [4.192]. Тіл құбылысы, заңдылығы, қолданысы да кең орын алады. Негізінен, келтірілген үзінділерден әліпби табиғаты мен тарихы, айтылым мен жазылым мәні, сауаттылыққа жетудің қыр-сыры, оқып-үйрену мен үйрету жолы, жазу үйрету, хат

жазу, ой-сөз жүйесі, мәтін құбылысы, диалогтың қызметі, сөзге төселдіру сипаттары т.с.с. кең орын алады. Жазу тарихына, әліпби мәніне, емле, дыбыс төңірегіндегі мысал-деректерге, өмірдегі һәм тұрмыстағы қолданысына, ерекшеліктеріне назар аударады.

Бұдан басқа, «Еңбекші қазақ» газеті беттерінде С. Мұқанов, Қ. Жұбанов, Е. Омаров, Т. Шонанов, С. Аманжолов, Ә. Марғұлан, А. Ақдәулетов, И. Қайменов т.б. қазақ әліпбиі мен орфографиясы, әдістемелік мәні, тіл мәртебесі туралы мақалалар мен талқылау, пікірталастар орын алды.

Негізінен, 1923-1927 жылдары жаңа әліпби төңірегінде жан-жақты талқылау, қызу пікірталастар кең өріс алды. Осы кезеңде бастамашыл, ынталы топ – «Жаңа әліпби үйірмесі», «Латын тілі үйірмесі» деген курстар ашып, орталықтар ұйымдастырып, жазудың мән-маңызына, табиғаты мен тағылымына мықтап назар аударды. Оқу-білімге, оқып-үйрету мен сауаттылық ісіне, оны жүзеге асыру бағыттарына батыл бет бұрды. Осы тұста, атап айтқанда Н. Төрехұловтың «Жаңа әліпби туралы» кітапшасы қалың көптің қолына тиді (1925).

Сондай-ақ, Солтүстік Кавказда, Якутияда латын қарпіне көшу науқаны кең етек алды. Тіл мұраты, бағыт-бағдары, мәртебесі кеңнен қозғалды.

Түркі тілдес халықтар Орта Азияда, оның ішінде Самарқанд қаласында жиналды. Ұйымдастырушы – Өзбекстан үкіметі болды. Оның жұмысына Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан өкілдері қатысты. Жиналыста жаңа әліпби, оқып-үйрену, емле, ереже бойынша бірқатар шешім қабылданды:

- Латын графикасы негізінде жаңа әліпби қабылдау;
- Жаңа әліпби сингормонизм заңына негізделу қажеттілігін ескеру;
- Жаңа әліпбиде бір дыбыс пен бір таңба принципін сәйкестігін көздеу;
- Түркітілдес халықтарда таңба біркелкі болғанын назарға алу;
- Бас әріптермен жазу шарт емес...

Қысқасы, «Қазақ білімпаздарының тұңғыш сіезі» (Орынбор, 1924, 12-18 маусым) материалдарын, ұлт зиялыларының әліпби мәселесі, жазу ережелері туралы ойлары мен толғаныстарына ден қойған артық емес. Осы тұста ойға алсақ, I–Дүниежүзілік түркология құрылтайының маңызы зор болғанын айқын аңғарар едік (Баку, 1926, 26 ақпан–6 наурыз).

Түркология құрылтайына түркі халықтарының 600-ден астам зиялы топ өкілдері қатысты. Атап айтқанда, Ресейден – К.К. Юдахин, Н.Ф. Яковлев, А.Н. Самойлович, В.В. Бартольд, Н.И. Ашмарин, Л.В. Щерба т.б.. Ал, Қазақстаннан құрылтай делегаттары қатарында – А. Байтұрсынов, Е. Омаров, Б. Сүлейұлы, Н. Төрехұлов және оқу-ағарту қызметкерлері, зиялы топ өкілдері қатысып, әліпби мәнін, табиғаты мен тағылымын кең түрде сөз етті. Дауыс беру нәтижесі бойынша, 101 дауыс – латын әліпбиін қолдады, 7 дауыс - араб графикасына, 9 дауыс - қалыс қалды. Қорытындысы бойынша латын әліпбиі қабылданды [5, 20]. Кейін жаңа әліпби жөнінде талқылау мен пікірталас кең өріс алды. Араб әліпбиін жақтап, таңдағандардың қатарында – А. Байтұрсынов, М. Дулатов, Е. Омаров, Қ. Кемеңгеров, А. Байтасов, И. Ахметов, М. Бұралқиев, П. Ғалымжанов болса, латын графикасын қолдағандар – А. Байділдаев, О. Жандосов, М. Жолдыбаев, Н. Төрехұлов, Т. Шонанов, И. Қайменов т.б. Бұдан кейінгі кезеңдерде қазақ жазуының реформасы жөнінде көптеген мақалалар жазылып, пікірталастар өтеді. Бұл ретте «Еңбекші қазақ» газеті беттерінде әліпби төңірегінде жүйелі түрде әралуан мақала, пікірталастар беріліп тұрды (С. Мұқанов, М. Дулатов, Ж. Аймауытұлы, Ә. Марғұлан, С. Аманжолов, Е. Омаров, Т. Шонанов т.б.). Қажеттілігі, өзектілігі айтылды. Сондай-ақ, бұдан кейінгі тұстарда, атап айтқанда:

• 1927 жылы – Қазақстанда «Жаңа алфавит қоғамы» құрылады. Оның төрағасы, қоғам қайраткері – Н. Нұрмақов, құрамында – О. Жандосов, Ғ. Тоғжанов, Т. Шонанов болады.

• 1928 жылдың 9-12 желтоқсанда – Қызылордада алғашқы өлкелік конференция өтеді. Қатысқандар: Н. Нұрмақов, С. Байтоғаев, О. Жандосов, А. Байділдин, Б. Малдыбаев, А. Ермеков, Ш. Сарыбаев, С. Сапарбеков, А. Розыбакиев т.б.).

• 1928 жылдың 18-23 желтоқсанда – Қазанда ОК-тің III- Пленум болады. Оның жұмысына Әзербайжан, Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан, Татарстан, Түркіменстан тағы басқа түркі тілдес мемлекет өкілдері қатысады.

Нәтижесінде, әралуан талқылау, пікірталастардан соң КСРО ОАК мен КСРО Халық Комиссарлары Кеңесінің Президиумы, яғни «Біртұтас түркі алфавитін» енгізу туралы қаулы қабылдайды (1929 жыл, 7 тамыз). Жаңа әліпби нұсқасы – «Еңбекші қазақ», «Советская степь» газеттерінде басылады. Әртүрлі бағыт, көзқарас, пікірталастар орын алады.

Халық ағарту комитеті (Наркомпрос) мен Орталық Комитеттің Жаңа әліпби жөніндегі ғылыми-әдістемелік Кеңесінде – ғылыми-орфографиялық бағытта конференция ұйымдастырылады (1929 жыл, 2-4 маусым).

1928 жылдан орта және жоғары мектеп жүйесі Жаңа әліпбиге ауысты. Осы жылдан бастап – «Жаңа мектеп», «Жаршы» журналы, «Қызыл әскер» газеті эксперимент түрінде жаңа әліпби үлгісіне көшіп, көпшілікке жетті.

1930 жылдың ақпан айынан бастап – «Әйел теңдігі», «Қызыл Қазақстан», «Жаңа әдебиет» журналдары жаңа әліпбиге көшті.

Негізінен, латын әліпбиіндегі жазу үлгісі - 1929-1940 жылдарға дейін қолданылды. Қазіргі кезеңде еліміз осы бағыт, жүйеге қайта оралды.

1940 жылы 10 қарашада – «Қазақ жазуын латындандырылған әліпбиден орыс графикасы негізінде жаңа әліпбиге көшіру туралы» қаулы қабылданады. Бұл кезең де едәуір уақытқа созылды...

Асылы, әліпби ауыстыру, таңдау мен оны жүзеге асырудың маңызы зор. Оның, сөз жоқ әлеуметтік мәні, саяси себептері мен қоғамдық мәні айрықша болып табылады. Осы реттен келгенде, Елбасы Қазақстан халықтары Ассамблеясы XII сессиясында (2006), «Қазақстан – 2050» Даму Стратегиясында - латын қарпіне көшудің қажеттілігін, әлемдік үдерістегі орын-үлесін, бастысы Түркі әлемі үшін маңызды қадам екенін кең түрде қозғайды. Бұдан басқа, «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында қазақ тілінің әліпбиін өзгерту мен оның арғы-бергі тарихына, қоғамдық мәні мен саяси себептеріне, ақпараттық-әлемдік бәсекелестік кеңістігіне кеңінен тоқталды. Жазу реформасы – ұлт айнасы, елдік даму үрдісі, рухани жаңғырудың жарқын көрінісі екенін де кең көлемде сөз етті [6].

Бастапқы тұста, қазақ тіліне негізделген латын графикасы хақында Парламенттің төменгі палатасында тыңдау өтті (11. 9. 2017). Бұл кезеңде халықтық талқылау, пікірталас, сұхбаттар да кең өріс алды. Негізінен, қоғам қолдады. Осының нәтижесінде, Елбасы «Қазақ тілі әліпбиін латын графикасына көшіру туралы» Жарлық шығарды (26. 10. 2017).

Қоғамда қолдаумен қатар қызу талқылау, әр қилы көзқарас, алуан пікірталастар кең етек алды. Жұмыс тобы, мамандар әр қырынан қарап, бақылау-пысықтау, талдау мен талқылаулар жасады. Кемшіліктер де байқалды. Негізсіз әріп, кірме дыбыстар мен ноқаттар көбейіп кетті. Артық таңба, апостроф, диграф төңірегінде де пікірталастар өріс алды. Оқып-жазу, үйрену мен үйрету, танып-түсіну қиындық туғызды. Осының негізінде жұмыс тобы, біліми-ғылыми сала өкілдері, IT мамандары мен сарапшылар жұмыла еңбек етті. Нәтижесінде, ҚР Призентінің «Қазақ тілі әліпбиін кириллицадан латын графикасына көшіру туралы» Жарлығына (26. 10. 2017) өзгеріс енгізіліп, жаңа редакциясы қалың көпшілікке ұсынылды (19. 2. 2017).

Алайда, Әліпби мәселесі, «бір таңба-бір дыбыс» жүйесі оп-оңай жүзеге аса салмайды. Жазу-сызуға, оқып-үйрену мен үйрету ісіне кедергі келтіріп, қиындық туғызатын тұстар – соңғы нұсқаға қатысты Жарлық пен өзгерістен де көрініс берді (19. 2. 2018). Әлемдік тәжірибе мен тіл заңдылығын ескеру қажеттілігі айқын аңғарылды. Тіл – компьютерге емес, компьютер - тілге бейімделгені дұрыс, - деген ұстанымда да қисын бар, шындық сырлары да мол. Тілші-ғалым Ә. Жүнісбеков айтқандай: «Әліпби уақытпен бірге жетіледі», - дегенге де үлкен үміт артып, сеніммен қарауға әбден болады. Жинақтап айтқанда, қазақ тілі – мемлекеттік тіл ретінде Ата Заңда (1995) айқындалғаны анық. Ал, қазақ тілі әліпбиін латын

графикасына көшіру ісінде – Түркия, Әзербайжан және Өзбекстан тәжірибесі кең түрде салыстырылып, жан-жақты қарастырылды. Артық-кем тұстарына мән беріліп, маңызды қырлары мен өзектілігіне назар аударылды [5,178].

Осы орайда, ақпарат көздеріне жүгінсек, латын әліпбиінің – 2, 500 жылдан астам тарихы болса, 100-ден жоғары мемлекеттер әлемнің 4 млрд. халқы қолданса, мұның мәні мен маңызы, қажеттілігі мен құндылығы, қолданыс аясы кең екені көрінеді. Бұдан басқа, тіпті: «...әлемнің 112 мемлекеті латын әліпбиін, 48 мемлекет араб әліпбиін пайдаланады деген дерек бар. Әлемдік банк жүйесі бойынша экономикасы озық, жетілген 30 елдің 22-сі, ал экономикасы дамушы іргелі 10 елдің 7-еуі латын әліпбиін пайдаланады екен». [7].

Демек, қазақ тілі әліпбиін кириллицадан латын графикасына ауыстыру – жазу реформасы, ұлттық кодтың басты белгісі, рухани жаңғырудың жарқын да кемел көрінісі. Қоғамдық санада серпін мен серпіліс орын алып, көңіл толқындарында қуаныш нұры, жан-жүрегімізде мейірім шуағы ұялағаны анық. Бастысы, жазушы Ә.Тарази айтқандай: «...Латын әліпбиі – қазаққа таңсық дүние емес, біздің тарихи жадымызда бар. Өткенге көз жүгіртсек, Алаш қайраткерлері бұл әліпбиді жазу-сызуда қолданды...Өркеніетке ұмтылған, әлемнің дамыған 30 елінің қатарына қосылуды мұрат еткен Қазақ елінің тарихи жадын жаңғыртып, латын қарпін қайта қолға алуы, қоғамнан қолдау тапқаны қуантады. Өйткені, елдің ертеңіне еге болар ұрпақтың өресін биіктетуде бұл әліпбидің игілігі мол болмақ. Бүгінде әлемнің барлық тыныс-тіршілігі компьютерге тәуелді десек, латын тілі – технология тілі. Ол арқылы әлемдік ақпараттық кеңістіктен керегімізді алып, өзімізде барды бөлісуге мүмкіндік молаймақ. Қазақ жастары зейінді, алғыр. Латын қарпі олардың жаһандық ортада өз қарым-қабілетін көрсетуіне, елдің әлеуетін көтеруге қажетті ілім-білімді игеруіне оң ықпал етеді деп ойлаймын. Сондай-ақ, әдебиеті мен ғылымының да ұтары мол. Қазақ авторларының сапалы еңбектерін шет тілдеріне аудару жеңілдей түспек. Шетелдік шығармалар, ғылыми оқулықтармен өз тілімізде танысуға жағдай жасалады. Яғни, рухани алыс-беріс артады. Жаһандану, жаңғыру деп шулап жүргеніміздің мәнісі де осы емес пе?» [8].

Алашшыл қайраткер-қаламгерлердің асқақ арманы, асыл мұраттары қазіргі кезеңде де асқақ естіледі: «Тірі болсам, қазаққа қызмет қылмай қоймаймын» (Ә.Бөкейхан), «Ел – бүгіншіл, менікі – ертеңгі үшін» (А.Байтұрсынұлы). Мұны, әсіресе тіл мұраты мен тұғырына қатысты да айтып, оны елдік мақсаттармен байланыстырып, жүзеге асыру басты борыш!

Ендеше, халық даналығында айтылғанындай: «Жұмыла көтерген жүк жеңіл», «Көз қорқақ, қол батыр». «Жеті өлшеп, бір кесетін» кезең келді. Жүзеге асыратын мүмкіндік туды. Жаңа жол, кең өрістер ашылды. Ұлттық тілдің қолданыс аясына барынша басымдық беріп, қоғам мен өмірде, тұрмыс-тіршілігімізде, қарым-қатынасымызда кеңінен пайдалансақ, бұдан мемлекетіміздің даңқы артады. Ұлттық айбынымыз асқақтап, елдік қасиет-құндылықтарымыз айқындалады. Дәстүр мен дініміз беки түседі. Ақыл-парасатымыз артып, тәлім-тәрбиеміз берік орнығып, тәжірибеміз байып, толыға түсері хақ. Бұл баршамыз үшін де мерей болары анық. Өйткені, «Ақыл – Алланың сыйлығы», «Ақыл мен білімнің тілмашы – тіл», «Адамға екі нәрсе тірек тегі, Бірі –тіл, бірі – ділің жүректегі» (Ж.Баласағұн), «Өдеп басы – тіл» (А.Игүники), «Тіл – қай халықтың болсын басты белгісі» (Ш.Уәлиханов), «Өз тілімен сөйлескен, өз тілімен жазған жұрттың ұлттығы еш уақытта адамы құрымай жоғалмайды. Ұлттың сақталуына да, жоғалуына да себеп болатын нәрсенің ең қуаттысы – тілі. Сөзі жоғалған жұрттың өзі де жоғалады» (А.Байтұрсынұлы).

Қорытынды. Ақиқатында, мемлекет –халықтан құралса, қоғамның басты байлығы –адам. Ал, адам әлемі мен асыл қасиет, құндылықтарының бірі – тіл. Ол – жан-жүректің нәрі, көңіл толқындарының сәулелі нұры. Ақиқатқа табан тіреп, шындыққа сүйеніп айтсақ: «Тіл – тек адамға ғана тән, аса құдіретті құрал» (М. Шоқай), «Бала өз ана тілінде тәрбиеленбесе, өз халқына қызмет ете алмайды... Тіл – ішкі сырды сыртқа шығаратын құрал» (Ж.

Аймауытұлы), «Тіл – адам жанының тілмашы» (М. Жұмабаев)... Ендеше, ұлттың жаны мен күретамыры – әліпби мәселесі, тіл тарихы мен тағдыры. Замандас ақынша айтсақ: «...Тіл үшін – күрестердің ұлысы!» (М. Шаханов).

Ақиқатында, қазақ жазуы, оның арғы-бергі тарихы – елдік мүддені, даму жолымызды, тәлімді тәжірибемізді айқын аңғартады. Ендеше, арғы арналардан бастау алған, ата-бабаларымыз жүріп өткен жолға, талайлы тарихқа тағзым етіп, елдік тұғырымыздың айбыны, ерлік шежіреміздің шынайы көрінісі – ұлттық жазуға мән беріп, мерей-мәртебесін асқақтату адамдық мұрат пен басты борыштарымыздың қатарына жатады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. – Алматы: Дайк-Пресс, 2008. - 968 б.
- 2 Қазақ білімпаздарының тұңғыш сіезі. – Алматы: Жазушы. 2005. – 144 б.
- 3 Дулатов М. Шығармалары. / М. Дулатов - Алматы: Жазушы, 1991. – 384 б.
- 4 Аймауытов Ж. Шығармалары. / Ж. Аймауытов - Алматы: Ел - шежіре, 2013, 6-том. - 384 б.
- 5 Материалы научных исследований по переходу казахского алфавита на латинскую графику. – Алматы: 2007. - 178 с.
- 6 Назарбаев Н. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру // «Егемен Қазақстан», 2017, 12 сәуір
- 7 Қалижанов У. Ұлт әліпбиі // «Егемен Қазақстан», 2017, 20 қазан
- 8 Тарази Ә. Бұл – ұрпақ келешегі үшін жасалған қадам // «Түркістан», 2018, 1 наурыз

Турысбек Р.

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Природа национального языка: сущность и эволюция алфавита (Об истории и тенденциях казахского языка на основе латинской графики)

Аннотация. Перевод казахского языка на латинский шрифт, наряду с поддержкой общества, вызвал оживленную дискуссию, различные взгляды и различные дискуссии. Рабочая группа экспертов провела обзор, анализ и обсуждение. Были отмечены и недостатки. Неподходящие буквы, входящие звуки и отпечатки увеличились. Были также дискуссии в области избыточных символов, апострофов и диафрагм. Чтение, чтение и обучение были проблемой. Исходя из этого работала рабочая группа, представители образовательной и научной сферы, специалисты в области информационных технологий и эксперты. В результате Постановление Президента Республики Казахстан «О передаче казахского языка с кириллицы на латинскую графику» (26 октября 2017 года) было изменено и представлено широкой общественности (19, 2017). Однако проблему алфавита, «один-к-одному», выполнить непросто. Трудности, которые мешают написанию, обучению и преподаванию, также отражены в недавней версии Декрета и Изменения (19, 2018). Очевидна необходимость учета мировой практики и языковой легитимности.

Ключевые слова: латинская графика, язык, мировой опыт, обучение, сравнение, национальная духовность.

Turysbek R.

L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

The Kazakh inscription is Spirituality

(About the history and trends of the Kazakh language based on Latin graphics)

Annotation. Translation of the Kazakh language into Latin script, along with the support of the community, aroused lively discussion, different views and various discussions. The working group of experts reviewed, analyzed and discussed. Were noted and shortcomings. Unsuitable letters, incoming

sounds and prints have increased. There were also discussions in the field of redundant symbols, apostrophes and diaphragms. Reading, reading and learning were a problem. Proceeding from this worked the working group, representatives of the educational and scientific sphere, experts in the field of information technologies and experts. As a result, the Resolution of the President of the Republic of Kazakhstan «On the transfer of the Kazakh language from Cyrillic to the Latin script» (October 26, 2017) was changed and presented to the general public (19, 2017). However, the problem of the alphabet, «one-to-one», is not easy to perform. The difficulties that prevent writing, teaching and teaching are also reflected in the recent version of Decree and Change (19, 2018). It is obvious that world practice and linguistic legitimacy must be taken into account.

Key words: Latin graphics, language, world experience, teaching, comparison, national spirituality.

References

- 1 Qazaq tilinin tysindirme sozdigi [Explanatory dictionary of the Kazakh language]. (Dike Press, Almaty, 2008, 968 p.) [in Kazakh]
- 2 Qazaq bilimpaздарынын тыngыsh siezi [The first session of Kazakh intellectuals]. (Writer, Almaty: 2005. P. 144). [in Kazakh]
- 3 Dulatov M.S. Hygarmalary [Works]. (Zhazushy, Almaty, 1991, 384 p.).
- 4 Aimauytov ZH. Shyғarmalary [Works]. (El-shezhire, Almaty, 2013, T. 6 P. 384). [in Kazakh]
- 5 Materialy nauchnyh issledovaniy po perekhodu kazahskogo alfavita na latinskuyu grafiku [Materials of scientific research on the transition of the Kazakh alphabet to the Latin script]. (Almaty, 2007. P. 178). [in Kazakh]
- 6 Nazarbaev N. Bolashaqqa bagdar: ruhani zhangyru [Orientation for the future: spiritual revival] // «Egemen Kazakhstan», April 12, 2017 [in Kazakh]
- 7 Qalizhanov U. Ult alipbii [National alphabet] // «Egemen Kazakhstan», October 20, 2017 [in Kazakh]
- 8 Tarazi A. Byl – urpak keleshegi yshin zhasalghan qadam [This is a step taken for the future generations] // Turkestan, March 1, 2018 [in Kazakh]

Автор туралы мәлімет:

Тұрысбек Р. - филология ғылымдарының докторы, профессор. Еуразия ұлттық университетінің қазақ әдебиеті факультеті, Астана, Қазақстан.

Turysbek R. - Doctor of Philology, Professor. Faculty of Kazakh Literature of the Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

**«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы.
Филология сериясы» журналында мақала жариялау ережесі**

1. **Журналдың мақсаты.** Әдебиеттану және тілтану саласындағы ғылыми зерттеу нәтижелерін, филология ғылымының өзекті мәселелерін, тіл және әдебиет саласындағы оқыту әдістемесін, ғылыми конференцияның мағыналы материалдарын, библиографиялық шолу мен сыни тақырыптағы ғылыми құндылығы бар, мұқият тексеруден өткен материалдарды жариялау.

2. **Журналда мақала жариялаушы автор** мақаланың қол қойылған 1 дана қағаз нұсқасын Ғылыми басылымдар бөліміне (редакцияға, мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы, Астана қаласы, Қ. Сәтпаев көшесі, 2, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Бас ғимарат, 408 кабинет) және **vest_phil@enu.kz** электрондық пошталарына **Word** форматындағы нұсқаларын жіберу қажет. Мақала мәтінінің қағаз нұсқасы мен электронды нұсқалары бірдей болулары қажет.

Мақалалар қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде қабылданады.

3. Автордың қолжазбаны редакцияға жіберуі мақаланың Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысында басуға келісімін, шетел тіліне аударылып қайта басылуына келісімін білдіреді. Автор мақаланы редакцияға жіберу арқылы автор туралы мәліметтің дұрыстығына, мақала көшірілмегендігіне (плагиаттың жоқтығына) және басқа да заңсыз көшірмелердің жоқтығына кепілдеме береді.

4. **Мақаланың көлемі** 8 беттен кем болмауы және 16 беттен аспауға тиіс.

5. **Мақаланың құрылымы:** (қағаз беті - **A4**, кітап сұлбасында, беттеу жолы бар жағынан – 20 мм. Шрифт: **Times New Roman** - нұсқасында, әріптің көлемі (кегель) - **14**);

6. **XҒТАР** <http://grnti.ru/> - бірінші жолдың сол жақтауында;

Автор(лар)дың аты-жөні – жолдың ортасында, қою кіші әріппен жазылады;

Мекеменің толық атауы, қаласы, мемлекеті (егер авторлар әртүрлі мекемеде жұмыс істейтін болса, онда әр автордың жұмыс орны қасында курсивпен жазылуы керек) – жолдың ортасында;

Автор(лар)дың **E-mail-ы** – жақша ішінде, курсивпен, жолдың ортасында;

Мақала атауы – жолдың ортасында, жартылай қою кіші әріппен жазылады;

Аңдатпа - 100-200 сөз; формуласыз, мақаланың атауын мейлінше қайталамауы қажет; әдебиеттерге сілтемелер болмауы қажет; мақаланың құрылысын (**кіріспесі, мақаланың мақсаты мен міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың зерттеу әдістері, нәтижелері мен талқылаулары, қорытындысы**) сақтай отырып, мақаланың қысқаша мазмұны берілуі қажет.

Түйін сөздер (6-8 сөз немесе сөз тіркесі) - Түйін сөздер мақала мазмұнын ашатын, мейлінше мақала атауы мен аннотациядағы сөздерді қайталамай, мақала мазмұнындағы көп кездесетін сөздерді қолдану қажет. Сонымен қатар, ақпараттық-ізвестіру жүйелерінде мақаланы жеңіл табуға мүмкіндік беретін ғылым салаларының терминдерін қолдану қажет.

Негізгі мәтін мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды бөлімдерін қамтуы қажет – жола-ралық интервал - 1, азат жол «қызыл жолдан» - 1,25см, беттеу жолағы – еніне сай жасалады. Таблица, суреттер – аталғаннан кейін орналастырылады. Әр таблица, сурет қасында оның аталуы болу қажет. Сурет айқын әрі сканерден өтпеген болуы керек.

Мақаладағы формулалар тек мәтінде оларға сілтеме берілсе ғана нөмірленеді.

Жалпы қолданыста бар аббревиатуралар мен қысқартулардан басқалары міндетті түрде алғаш қолданғанда түсініктеме берілуі қажет.

Қаржылай көмек туралы ақпарат бірінші бетте көрсетіледі.

Әдебиеттер тізімі

Мәтінде әдебиеттерге сілтеме тікжақшаға алынады. Мәтіндегі әдебиеттер тізіміне сілтемелердің нөмірленуі мәтінде қолданылуына қатысты жүргізіледі: мәтінде кездескен әдебиетке алғашқы сілтеме [1, 253 б.] арқылы, екінші сілтеме [2, 182 б.] арқылы т.с.с. жүргізіледі.

Әдебиеттер тізімінде кітаптың жалпы бет көлемі көрсетіледі.

Жарияланбаған еңбектерге сілтемелер жасалмайды. Сонымен қатар, рецензиядан өтпеген басылымдарға да сілтемелер жасалмайды (әдебиеттер тізімін, әдебиеттер тізімінің ағылшынша әзірлеу үлгісін төмендегі мақаланы рәсімдеу үлгісінен қараңыз).

Мақала соңындағы әдебиеттер тізімінен кейін библиографиялық мәліметтер орыс және ағылшын тілінде (егер мақала қазақ тілінде жазылса), қазақ және ағылшын тілінде (егер мақала орыс тілінде жазылса), орыс және қазақ тілінде (егер мақала ағылшын тілінде жазылған болса) беріледі.

Авторлар туралы мәлімет: автордың аты-жөні, ғылыми атағы, қызметі, жұмыс орны, жұмыс орнының мекен-жайы, телефон, e-mail – қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде толтырылады.

7. Қолжазба мұқият тексерілген болуы қажет. Техникалық талаптарға сай келмеген қолжазбалар қайта өңдеуге қайтарылады. Қолжазбаның кейін қайтарылуы, оның журналда басылуына жіберілуін білдірмейді. Редакцияға түскен мақала жабық (анонимді) тексеруге жіберіледі. Барлық рецензиялар авторларға жіберіледі. Автор (рецензент мақаланы түзетуге ұсыныс берген жағдайда) үш күн аралығында қайта қарап, қолжазбаның түзетілген нұсқасын редакцияға қайта жіберуі керек. Рецензент **жарамсыз** деп таныған мақала қайтара қарастырылмайды. Мақаланың түзетілген нұсқасы мен автордың рецензентке жауабы редакцияға жіберіледі.

8. Төлемақы. Басылымға рұқсат етілген мақала авторларына төлем жасау туралы ескертіледі. Төлем көлемі 2018 жылға ЕҰУ қызметкерлері үшін 4500 тенге және басқа ұйым қызметкерлеріне 5500 тенге болып белгіленді.

Реквизиттер:

РГП ПХВ «Евразийский национальный
Университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
Столичный филиал АО «Цеснабанка»
КБЕ 16
БИН 010140003594
БИК TSES KZ KA
Счет в кодировке IBAN –
KZ 91998 BTV 0000003104

«Басылым үшін» (жіберушінің аты-жөні)

Provision on articles submitted to the journal “Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Philology Series”

1. Publication of carefully selected original scientific works in the fields of literary studies, linguistics, reflecting the actual problems of philology, teaching language methods and literature, the most significant materials of scientific conferences, bibliographic summaries and reviews.

2. An author who wishes to publish an article in a journal must submit the article in hard copy (printed version) in one copy, signed by the author to the scientific publication office (at the address: 010008, Republic of Kazakhstan, Astana, Satpayev St., 2. L.N. Gumilyov Eurasian National University, Main Building, room 408) and by e-mail **vest_phil@enu.kz** in Word format. At the same time, the correspondence between Word-version and the hard copy must be strictly maintained.

Language of publications: Kazakh, Russian, English.

3. Submission of articles to the scientific publication office means the authors' consent to the right of the Publisher, L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish articles in the journal and the re-publication of it in any foreign language. Submitting the text of the work for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about himself, the lack of plagiarism and other forms of improper borrowing in the article, the proper formulation of all borrowings of text, tables, diagrams, illustrations.

4. **The volume of the article** should not exceed 18 pages (from 6 pages).

5. **Structure of the article** (page – A4 format, portrait orientation, page margins on all sides - 20 mm. Font: type - Times New Roman, font size - 14)

GRNTI <http://grnti.ru/> - first line, left

Initials and Surname of the author (s) - center alignment, italics

Full name of the organization, city, country (if the authors work in different organizations, you need to put the same icon next to the name of the author and the corresponding organization) - center alignment, italics

Author's e-mail (s)- in brackets, italics

Article title - center alignment, bold

Abstract (100-200 words, it should not contain a formula, the article title should not repeat in the content, it should not contain bibliographic references, it should reflect the summary of the article, preserving the structure of the article - introduction, problem statement, goals, history, research methods, results /discussion, conclusion).

Key words (6-8 words/word combination. Keywords should reflect the main content of the article, use terms from the article, as well as terms that define the subject area and include other important concepts that make it easier and more convenient to find the article using the information retrieval system).

The main text of the article should contain an introduction, problem statement, goals, history, research methods, results / discussion, conclusion - line spacing - 1, indent of the «red line» -1.25 cm, alignment in width.

Tables, figures should be placed after the mention. Each illustration should be followed by an inscription. Figures should be clear, clean, not scanned.

In the article, only those formulas are numbered, to which the text has references.

All abbreviations, with the exception of those known to be generally known, must be deciphered when first used in the text.

Information on the financial support of the article is indicated on the first page in the form of a footnote.

References

In the text references are indicated in square brackets. References should be numbered strictly in the order of the mention in the text. The first reference in the text to the literature should have the number [1], the second - [2], etc. The reference to the book in the main text of the article should be accompanied by an indication of the pages used (for example, [1, 45 p.]). References to unpublished works are not allowed. Unreasonable references to unreviewed publications (examples of the description of the list of literature, descriptions of the list of literature in English, see below in the sample of article design).

At the end of the article, after the list of references, it is necessary to indicate bibliographic data in Russian and English (if the article is in Kazakh), in Kazakh and English (if the article is in Russian) and in Russian and Kazakh languages (if the article is English language).

Information about authors: surname, name, patronymic, scientific degree, position, place of work, full work address, telephone, e-mail - in Kazakh, Russian and English.

6. The article must be carefully verified. Articles that do not meet technical requirements will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the article has been accepted for publication.

7. Work with electronic proofreading. Articles received by the Department of Scientific Publications (editorial office) are sent to anonymous review. All reviews of the article are sent to the author. The authors must send the proof of the article within three days. Articles that receive a negative review for a second review are not accepted. Corrected versions of articles and the author's response to the reviewer are sent to the editorial office. Articles that have positive reviews are submitted to the editorial boards of the journal for discussion and approval for publication. Periodicity of the journal: 4 times a year.

8. Payment. Authors who have received a positive conclusion for publication should make payment on the following requisites (for ENU employees - 4,500 tenge, for outside organizations - 5,500 tenge):

Requisites:

РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
Столичный филиал АО «Цеснабанка»
КБЕ 16
БИН 010140003594
БИК TSES KZ KA
Счет в кодировке IBAN –
KZ 91998 BTV 0000003104

«for publication of the full name»

Положение о рукописях, представляемых в журнал «Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Серия Филология»

1. **Цель журнала.** Публикация тщательно отобранных оригинальных научных работ в области литературоведения и языкознания, отражающие актуальные проблемы филологических наук, методы преподавания языка и литературы, а также наиболее значительные материалы научных конференций, библиографические обзоры и рецензии.

2. **Автору, желающему опубликовать статью в журнале** необходимо представить рукопись в твердой копии (распечатанном варианте) в одном экземпляре, подписанном автором в Отдел научных изданий (по адресу: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Учебно-административный корпус, каб. 408) и по e-mail **vest_phil@enu.kz**. При этом должно быть строго выдержано соответствие между **Word**-файлом и твердой копией.

Язык публикаций: Казахский, русский, английский.

3. Отправление статей в редакцию означает согласие авторов на право Издателя, Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, издания статей в журнале и переиздания их на любом иностранном языке. Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех заимствований текста, таблиц, схем, иллюстраций.

4. **Объем статьи** не должен превышать 16 страниц (от 8 страниц).

5. **Схема построения статьи** (страница – А4, книжная ориентация, поля со всех сторон – 20 мм. Шрифт: тип – Times New Roman, размер (кегель) - 14):

ГРНТИ <http://grnti.ru/> - первая строка, слева

Инициалы и Фамилию автора(ов)- выравнивание по центру, курсив

Полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации)

E-mail автора(ов) – в скобках курсив

Название статьи – выравнивание по центру полужирным шрифтом

Аннотация (100-200 слов; не должна содержать формулы, по содержанию повторять название статьи; не должна содержать библиографические ссылки; должна отражать краткое содержание статьи, сохраняя структуру статьи – введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы).

Ключевые слова (6-8 слов/словосочетаний).

Ключевые слова должны отражать основное содержание статьи, использовать термины из текста статьи, а также термины, определяющие предметную область и включающие другие важные понятия, позволяющие облегчить и расширить возможности нахождения статьи средствами информационно-поисковой системы).

Основной текст статьи должен содержать введение, постановку задачи, цели, историю, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы – межстрочный интервал – 1, отступ «красной строки» -1,25 см, выравнивание по ширине.

Таблицы, рисунки необходимо располагать после упоминания. С каждой иллюстрацией должна следовать надпись. Рисунки должны быть четкими, чистыми, несканированными. В статье нумеруются лишь те формулы, на которые по тексту есть ссылки.

Все аббревиатуры и сокращения, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом употреблении в тексте.

Сведения о финансовой поддержке работы указываются на первой странице в виде сноски.

Список литературы

В тексте ссылки обозначаются в квадратных скобках. Ссылки должны быть пронумерованы строго по порядку упоминания в тексте. Первая ссылка в тексте на литературу должна иметь номер [1, 153 с.], вторая - [2, 185 с.] и т.д. Ссылка на книгу в основном тексте статьи должна сопровождаться указанием использованных страниц (например, [1, 45 с.]). Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нежелательны ссылки на нецензурируемые издания (примеры описания списка литературы, описания списка литературы на английском языке см. ниже в образце оформления статьи).

В конце статьи, после списка литературы, необходимо указать библиографические данные на русском и английском языках (если статья оформлена на казахском языке), на казахском и английском языках (если статья оформлена на русском языке) и на русском и казахском языках (если статья оформлена на английском языке).

Сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, научная степень, должность, место работы, полный служебный адрес, телефон, e-mail – на казахском, русском и английском языках.

6. Рукопись должна быть тщательно выверена. Рукописи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись принята к опубликованию.

7. Работа с электронной корректурой. Статьи, поступившие в Отдел научных изданий (редакция), отправляются на анонимное рецензирование. Все рецензии по статье отправляются автору. Авторам в течение трех дней необходимо отправить корректуру статьи. Статьи, получившие отрицательную рецензию к повторному рассмотрению не принимаются. Исправленные варианты статей и ответ автора рецензенту присылаются в редакцию. Статьи, имеющие положительные рецензии, представляются редколлегии журнала для обсуждения и утверждения для публикации.

Периодичность журнала: 4 раза в год.

8. Оплата. Авторам, получившим положительное заключение к опубликованию необходимо произвести оплату по следующим реквизитам (для сотрудников ЕНУ – 4500 тенге, для сторонних организаций – 5500 тенге):

Реквизиты:

РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
Столичный филиал АО «Цеснабанка»
КБЕ 16
БИН 010140003594
БИК TSES KZ KA
Счет в кодировке IBAN –
KZ 91998 BTV 0000003104
«за публикацию ФИО»

Рәсімдеу үлгісі / Образец оформления статьи / Template

XFTAP 17.09.91; 17.07.31

А.Ж. Шәріп

*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: amantay_sh@hotmail.com)*

Хүсейін Жавид және XX ғасыр басындағы қазақ поэзиясы: рухани ізденістер мен көркемдік ерекшеліктер

Андатпа. XX ғасыр басында түркі халықтарының рухани өміріне белсене атсалысқан алдыңғы қатарлы қаламгерлер шоғыры кейінгі ұрпаққа бай әдеби мұра қалдырды. Солардың бірі – «Шығыстың Шекспірі» атанған эзербайжан ақыны, драматургы Хүсейін Жавид. Өкінішке қарай, оның шығармалары қазақ оқырманына бейтаныс болып келеді. Мұның негізгі себебі – өзара аударма тәжірибесінің жүйелі түрде жолға қойылмағандығы және қазақ-эзербайжан әдеби байланыстарын ғылыми тұрғыдан зерттеудің осы уақытқа дейін жеткілікті дәрежеде қолға алынбағандығы. Сондықтан бұл бағытта әдебиеттанушылардың алдында тың мақсаттар пен міндеттер тұр. Негізінен Низами Гәнжәуи, Абай Құнанбаев, Мырза-Фәтәли Ахундзадә секілді классиктері шығармаларынан ғана азды-көпті хабардар екі халықтың арғы-бергі әдебиетіндегі құбылыстарды ең алдымен салыстырмалы-тарихи әдіс тұрғысынан таразылау қажет. Бұл мақалада Хүсейін Жавидтің өлеңдеріндегі романтизм оның өзімен замандас қазақ ақындарының (М.Жұмабаев, М.Дулатов, С.Торайғыров, Б.Күлеев) поэзиясындағы ұқсас сарындармен ұштастыра қарастырылып, екі ел әдебиеті дамуының сол кезеңіндегі идеялық-көркемдік ізденістер көп ретте ортақ мәдени-рухани арнадан бастау алғандығы нақты мысалдармен дәлелденеді.

Түйін сөздер: ұлттық поэзия, әдеби байланыстар, романтизм, Батыс-Шығыс, адамгершілік мұраттар, түрікшілдік сарындары.

Мақала мәтінінде төмендегі бөлімдер қамтылуы қажет:

- кіріспесі,
- мақаланың мақсаты мен міндеті,
- қарастырылып отырған сұрақтың зерттеу әдістері,
- нәтижелер мен талқылаулары,
- қорытынды, шешімі.

Әдебиет тізімі

- 1 Жұмабаев М. Шығармалары: Өлеңдер, поэмалар. / М. Жұмабаев – Алматы: Жазушы, 1989. – 448 б.
- 2 Күлеев Б. Айтшы, ақ қайың. / Б. Күлеев – Алматы: Жазушы, 1969. – 324 б.
- 3 Мамедова С. Г. Джавид и романтическая свобода // Актуальные вопросы теории и практики филологических исследований. Матер. межд. науч.-прак. конф., 25-26 марта 2011 г. / С.Г. Мамедова // – Пенза-Москва-Решт: Научно-издательский центр «Социосфера», 2011. – С. 348-352.
- 4 Джафаров М. Гусейн Джавид. / М. Джафаров – Баку: Элм, 1982. – 194 с.
- 5 Торайғыров С. Екі томдық шығармалар жинағы. – Т.І. / С. Торайғыров – Алматы: Ғылым, 1993. – 280 б.
- 6 Mərdanova S.M. Hüseyn Cavidin «Azər» poemasında lirik ricətlər // Bakı universitetinin xəbərləri. Humanitar elmlər seriyası. / S.M. Mərdanova // – 2010. №3. – P. 49.
- 7 Мұқанов С. XX ғасырдағы қазақ әдебиеті. 1-бөлім (Ұлтшылдық, байшылдық дәуірі) // Классикалық зерттеулер: Көп томдық. Т. 7. / С. Мұқанов // – Алматы: Әдебиет әлемі, 2012. – 420 б.
- 8 Akimova E. Hüseyn Cavid lirikasında dekadans // 525-ci qəzet. - 2013. -13 aprel. № 64. - P. 24.
- 9 Дулатұлы М. Бес томдық шығармалар жинағы. Т.І. / М. Дулатов – Алматы: Мектеп, 2002. – 368 б.
- 10 Пашазаде И. Поэтические особенности русских переводов произведений Гусейн Джавида.

/ И. Пашазаде – Баку: Огуз Ели, 2013.- с. 192.

А.Ж. Шарип

Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан

Гусейн Джавид и казахская поэзия начала XX века: духовные искания и художественные особенности

Аннотация. Великолепная плеяда деятелей пера, принимавших активное участие в духовной жизни тюркских народов начала XX века, оставила будущим поколениям богатое литературное наследие. Одним из них является азербайджанский поэт и драматург Гусейн Джавид, прославившийся как «Восточный Шекспир». К сожалению, его произведения до сих пор неведомы казахскому читателю. Главная причина этого заключается в отсутствии постоянного взаимного сотрудничества в сфере художественного перевода и недостатке по сей день научных исследований о казахско-азербайджанских литературных связях. Поэтому в этом направлении перед литературоведами ставятся новые цели и задачи. Художественные явления, имевшие место в разные периоды развития литературы обоих народов, которые главным образом более или менее знакомы с произведениями классиков Низами Гянджеви, Абая Кунанбаева, Мирза-Фатали Ахундзаде, в первую очередь следует рассматривать с точки зрения сравнительно-исторического метода. В этой статье романтизм в стихах Гусейна Джавида анализируется в сочетании со схожими мотивами в поэзии его современников – казахских поэтов М.Жумабаева, М.Дулатова, С.Торайгырова, Б.Кулеева и на конкретных примерах раскрываются во многом превалирующие общие культурно-духовные источники в их идейно-художественных исканиях.

Ключевые слова: национальная поэзия, литературные связи, романтизм, Запад-Восток, гуманистические идеалы, тюркские мотивы.

A.Zh. Sharip

L.N. Gumilev Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Hussain Jawid and Kazakh poetry of early 20th century: spiritual quest and artistic features

Abstract. At the beginning of the twentieth century a number of leading writers, actively participating in the spiritual life of the Turkic peoples, left rich literary heritage in subsequent generations. One of them is Hussain Jawid, the Azerbaijan poet and playwright, the “East Shakespeare”. Unfortunately, his works are unfamiliar to the Kazakh reader. The main reason for this is the systematic mismatch of interpreting practices and the lack of scientific research on the Kazakh-Azerbaijan literary relations. That’s why literary critics have a lot of new goals and objectives. The phenomena in the literature of the two peoples, mainly known only by classics such as Nizami Ganzhavi, Abai Kunanbayev, Myrza-Fatali Akhundzade, should be firstly compared to the comparative-historical method. In this article, romanticism in the poems of Hussain Jawid, in conjunction with contemporary Kazakh poets (M. Zhumabayev, M. Dulatov, S.Toraigyrov, B.Kuleev), is ideologically-artistic in that period of the development of the literature of both countries, from the canal is proved by concrete examples.

Keywords: national poetry, literary relations, romanticism, West-East, moral ideals, Turkic motifs.

References

1 Zhumabaev M. Shygarmalary: Olender, poehmalar, kara sozder [Works: poems, poetries, proses] (Zhazushy, Almaty, 1989. 448 p.). [in Kazakh]

- 2 Kuleev B. Ajtshy, ak kajyn [Say, white birch] (Zhazushy, Almaty, 1969. 324 p.). [in Kazakh]
- 3 Mamedova S. G.Zhavid i romanticheskaya svoboda [Jawid and romantic freedom]. Aktual'nye voprosy teorii i praktiki filologicheskikh issledovanij. Mater. mezhdunar. nauch.-prak. konf., 25-26 marta 2011 g. [International scientific and practical conference on topical issues of theory and practice of philological research]. Penza – Moskow – Resht, 2011. – pp.348-352. [in Russian]
- 4 Dzhafarov M. Gusejn Dzhavid [Hussain Jawid] (Elm, Baku, 1982. 194 p.). [in Russian]
- 5 Torajgyrov S. Eki tomdyk shygarmalar zhinagy. T.1 [The collection of works in two volumes. T.1.] (Gylm, Almaty, 1993. 280 p.). [in Kazakh]
- 6 Mardanova S. Khusejn Dzhavidyn «Azer» poehmasynda lirik ridzhatlar [Lyric motives in the poem «Azer» Hussain Jawid], Baky universitesinin khabarlary. Khumanitar ehlmalar seriyasy [Bulletin of Baku University. Series of Humanities], 3, - p. 43-49 (2010). [in Azerbaijan]
- 7 Mukanov S. XX gasyrdagy kazakh adebieti.1-bolim (Ultshyldyk, bajshyldyk dauiri) [Kazakh literature in the beginning of the 20th century. Part 1 (Nationalism, Bourgeoisie)], Klassikalyk zertteuler: Kop tomdyk. - T.7 [Classic research: multi-volume] (Adabiet alemi, Almaty, 2002).
- 8 Akimova E. Khusejn Dzhavid lirikasynda dekadans [Decadence in the lyrics of Hussain Jawid]. 525-dzhi gazet. - 2013. - 13 aprel. №64. S.24.
- 9 Dulatuly M. Bes tomdyk shygarmalar zhinagy. - T.1. [The collection of works in five volumes. Volume 1]. (Mektep, Almaty, 2002). [in Kazakh]
- 10 Pashazade I. Poeticheskie osobennosti russkikh perevodov proizvedenij Gusejn Dzhavida [Poetic features of Russian translations of Hussain Jawid's works] (Oguz Eli, Baku, 2011) [in Russian]

Автор туралы мәлімет:

Амантай Шәріп - филология ғылымдарының докторы, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. Астана, Қазақстан.

Amantai Sharip - Doctor of Philology, professor L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Редактор: Дихан Қамзабекұлы
Шығарушы редактор: І.Р. Құрманғалиев
Дизайн: Ілияс Рысбекұлы

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ. Филология сериясы.
-2018. - 2 (123). - Астана: ЕҰУ. 197-б.
Шартты б.т. - 23.0 Таралымы - 35 дана

Мәтін мазмұнына типография жауап бермейді.

Редакция мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы,
Астана қ., Қ.Сәтпаев көшесі, 2.
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Тел.: (87172) 709-500 (ішкі 31-413)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
баспасында басылды